

Wandelroute

Oosterbegraafplaats

Voorwoord

Wandelroute Oosterbegraafplaats

In 1897 besloot de gemeenteraad van Enschede dat de stad toe was aan een nieuwe begraafplaats.

De reden hiervoor was simpel: op de bestaande begraafplaatsen was onvoldoende ruimte. Aan de oostkant van de stad werd hiervoor grond, met een oppervlakte van 7,7-ha, aangekocht. Zes landelijk bekende tuinarchitecten kregen een uitnodiging om een ontwerp voor dit park te maken. De definitieve keuze viel op het ontwerp van de heer H.F. Hartogh Heys van Zouteveen uit Amersfoort.

In 1899 is de begraafplaats, die de officiële naam 'Oosterbegraafplaats' kreeg, aangelegd en in datzelfde jaar nog in gebruik genomen. Het prachtige hoofgebouw en de twee dienstwoningen naast de oprijlaan, alle drie uitgevoerd in de stijl van de Amsterdamse

School, dateren uit 1929. Ook werd de begraafplaats in diezelfde periode aan de noordkant verder uitgebreid. De begraafplaats is aangelegd in een parkachtige landschapsstijl. Een fraai, klassiek ontwerp zoals dat anno nu niet meer wordt gemaakt. Het park heeft een strakke hoofdas, gecombineerd met mooie, slingerende lanen en paden waarin je als het ware kunt verdwalen.

Vormen die in een bepaalde symmetrie zijn uitgewerkt. De hoofdstructuur waarvoor werd gekozen bij de groenaanleg is consequent over het hele park doorgezet, ook in de afwisseling tussen open en besloten ruimtes. Er is verder een rijk assortiment aan bomen, coniferen, struiken en planten te vinden; voor

plantenliefhebbers een waar eldorado. De graftuinen met daarop rijk gedecoreerde graven van Enschedese fabrikanten-families staan als zeer bijzonder te boek.

De architect heeft de achterliggende gedachte van het ontwerp zó verduidelijkt: “De indruk die een begraafplaats op een bezoeker moet maken, is niet die van somberheid en zwaarmoedigheid. Plechtige ernst, grote en ruimte, rust, stilte en vrede moeten er heersen op de laatste en eeuwige rustplaats. Maar tevens moeten de ogen verkwikt worden door de blijken van hulde en herdenking der nabestaanden. Dus geen overvloed aan treurbomen en sparren. Nee, hoge bomen in volle kracht en ontwikkeling in een mengeling van ernstige, donkere tinten met fris levenskrachtig groen en een overvloed van bloemen”.

Dat het inderdaad een bijzonder ontwerp is, moge duidelijk zijn uit het feit dat de Rijksdienst voor de Monumentenzorg de Oosterbegraafplaats in 1998 het predikaat van Rijksmonument heeft verleend.

‘De Ooster’ kan min of meer worden beschouwd als een ‘stenen archief’ van de stad; een deel van de lokale historie is er terug te vinden. De graven, de namen en de grafopschriften geven een afspiegeling van Enschede over de afgelopen honderd jaar. De mate van rijkdom, armoede, eenvoud en oprechtheid wordt duidelijk via de grafschriften. Het verschil tussen de oude en nieuwe graven laat bovendien zien dat de stad langzaam maar zeker welvarender werd.

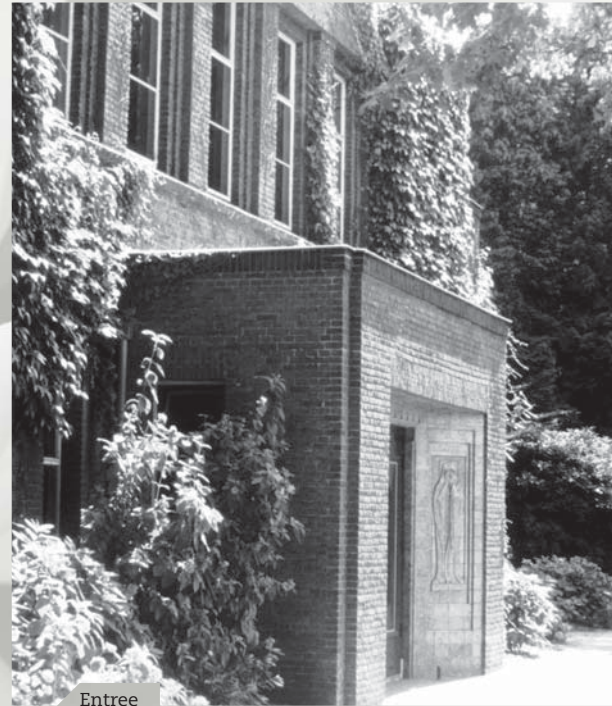
De medewerkers van de Oosterbegraafplaats wensen u een fijne wandeling door dit mooie gedenkpark.

Wandeling Oosterbegraafplaats

Deze wandelroute leidt u over een gedeelte van de Oosterbegraafplaats. De route is gemarkeerd via genummerde paaltjes. Een aantal kenmerkende graven, teksten, grafsymbolen en bomen worden tijdens de wandeling gedetailleerd beschreven.

U kwam naar de begraafplaats via de oprijlaan, die in 1929 werd aangelegd bij de uitbreiding van de Ooster. Langs de oprijlaan staan lindebomen en op het midden-gedeelte rododendrons. De eiken op het middenveld behoorden bij de voormalige boerderij die destijds als dienstwoning fungeerde. Achter het hoofdgebouw staan twee oude treurbeuken.

- Uw wandeling begint bij het hoofdgebouw. Hier is een 'doorgang' met twee treurende dames, uitgevoerd in Delfts blauw, aan weerszijden van de voordeur. Zowel in de beneden- als bovenzaal van het gebouw is een koffiekamer. Dit hoofdgebouw is een kopie in klein formaat van het postkantoor in de stad Utrecht.

Entree

- ▶ U gaat rechtsaf de begraafplaats op en komt op het hoofdpad, dat gemarkeerd is door acacia's en taxusbomen. Vervolgens u het eerste pad rechts. De zogenaamde singel, waar u nu langs loopt, was bestemd voor de duurdere koopgraven die rond 1920 in gebruik werden genomen. Deze periode is onder andere goed herkenbaar aan de vorm, de letters en de tekens op de gedenkstenen. Achter deze graven staan mooie bomen en links staan sierappels (Malus spec.). U loopt door tot bij de bank aan de rechterkant. Links ziet u een graf met eromheen een hekje, u bent bij **paaltje 1**. Dit is het oudste bestaande graf op de Ooster. Hier ligt Diewertje Mennes Tulp, begraven op 22 mei 1899. Ernaast ligt Engelina IJpes de Vries, gehuwd met Menne Tulp, in leven hoofd-onderwijzer te Akkrum.
- ▶ U loopt terug en gaat rechtsaf de singel op. Bij **paaltje 2**, links van het pad, ziet u een familiegraf met 5 stenen met daarop palmtakken, het teken van vrede. Eén van de graven heeft een gebroken palmtak: teken van afgebroken leven.

► U steekt het hoofdpad over en gaat meteen rechtsaf het kleine pad op (aan de linkerkant van het gras). Bij **paaltje 3** staat de grafsteen van mevrouw Stroink-Ter Kuile. Dit is het op één na oudste graf op de Ooster. Henriette Gijsberta Wilhelmina ter Kuile geboren op 3 april 1841 en overleden op 18 december 1899, was het vierde kind (van 7) uit het tweede huwelijk van dominee Hendrik ter Kuile (geboren 27 maart 1801 en overleden op 12 mei 1880), en een kleindochter van de textielabrikant Hendrik ter Kuile. Deze was niet alleen fabrikateur van bombazijnen, maar ook wethouder en vervolgens burgemeester van Enschede én lid van de Provinciale Staten.

Attribuut van een godin

Palmtak

De palmtak als attribuut van de godin van de overwinning, Victoria, symboliseert de overwinning op de dood. In de oudheid werd de palmtak aan atleten geschonken als teken van overwinning. De christenen namen het over als teken voor hen die gestorven waren, in het bijzonder de martelaren. In de christelijke kunst was de palmtak symbool van de overwinning op de dood door en in Christus. In de katholieke liturgie verwijst de palmtak naar de intocht van Jesus in Jeruzalem. Een duif met palmtak verwijst naar vrede. De palmboom en de palmtak verwijzen in het algemeen naar vrede en overwinning.

Catharina Elderink

➤ Ongeveer 40 meter verder, bij **paaltje 4**, bevindt zich het graf van Catharina Elderink, schrijfster van streekliteratuur. In de Marktstraat in Enschede ligt een gedenkplaquette ter nagedachtenis aan haar.

➤ U loopt door en komt bij **paaltje 5**. Vooraan in de middenstrook (tegenover

de witte bank), ligt het graf van Edo Johannes Bergsma, geboren op 6 juni 1862 te Makkum en overleden op 1 november 1948 in Arnhem. De heer Bergsma was van 1896 tot 1932 burgemeester van Enschede en verder oprichter en voorzitter van de Algemene Nederlandse Wielrijders Bond, de ANWB. Zijn laatste wens was om in Enschede te worden begraven. Hij wilde graag een eenvoudige grafsteen, een wens die de stad Enschede met haar burgers heeft geregeld via een collecte. Deze

steen lag enige tijd in het stadhuis eer hij op de Ooster werd geplaatst.

Edo Bergsma bij de eerste steen van het stadhuis

- ▶ Links hiervan ziet u een graf met de grote platte letterplaten, dit is het keldergraf van de familie Ter Kuile, **paaltje 6**. Via de achteringang werden de overledenen naar benden het graf ingedragen en vervolgens in één

van de nissen bijgezet. Deze grafkelder is vrij uniek aangezien er 24 grafnissen in zitten. In Nederland zijn er maar 3 van zulke grote grafkelders. U gaat om het graf van Edo Bergsma heen en vervolgt het rechter

Grafkelder van Ter Kuile

J.J. van Deinse
bekijkt inscriptie op
een zilveren kloot

hoofdpad richting **paaltje 7**. Hier ligt Jacobus Johannes van Deinse (geboren op 6 januari 1867 en overleden op 24 februari 1947), een echte streekschrijver gezien de tekst op de steen: 'Hij had Twente Lief'. Twentenaren zijn ongetwijfeld bekend met zijn werk. Hij had de wens begraven te worden met twee zilveren rijksdaalders; 'opdat bij ruiming of opgraving mijn jaartal nog eens gelezen wordt'.

- U loopt door tot **paaltje 8** aan de rechterkant. Hier bevindt zich het graf van Anna Maria Johanna Elderink. De in koperbrons gegoten wenende jonge vrouw, zittend op een steen, symboliseert de treurende vrouw die wacht met overwinningskrans in haar hand.

- Een paar meter verder is **paaltje 9**. Op grafstenen wordt soms de naam van de overledene uitgebeeld met versierselen die betrekking hebben op het leven van deze persoon. Een voorbeeld hiervan is dus de grafsteen van de familie Fromme, waarin het familiewapen is uitgehakt. Op deze manier blijft een wapen bestaan. Nu u voor dit graf staat gaat u rechtsaf en ongeveer 30 meter verder kijkt u op een graf waarvan de levenszuil duidelijk is afgebroken. U gaat verder tot **paaltje 10**.

Einde van het aardse leven

Afgebroken zuil

Een afgebroken zuil staat symbool voor het einde van het aardse leven dat vaak plotseling toeslaat: het jong afgebroken leven. De zuil komt voor als afbeelding op grafstenen en als grafteken zelf, versierd met bloemenkransen.

Roetering Schünlau

- Hier ligt Hendrikus Bernardus Roetering met zijn eerste vrouw Hinke Deegenaar begraven. De heer Roetering is beter bekend als 'Hendrikus Schünlau', dirigent van Toonkunst, Semper Crescendo, Christelijke Harmonie en het Twentse Orkest (later het Overijs-sels Orkest). Hij gebruikte de naam Schünlau van zijn pleegouders als artiestennaam.
- Na ongeveer 15 meter komt u bij **paaltje 11**. Het moge duidelijk zijn: aan deze Duitse steen is tijd en werk besteed. Zacht zandsteen is hier namelijk uit één stuk bewerkt: het is een jonge moeder met haar kind, wenend rond de afgekorte levensboom. Geen symbool op zich, maar wel een echt kunstwerk.
- U gaat terug richting het hoofdpad, 1e pad rechtsaf (evenwijdig aan het hoofdpad). Daarna 1e pad rechts naar **paaltje 12**. Op deze plek liggen soldaten die zijn gestorven na de Eerste Wereldoorlog. Ondanks het feit dat Nederland niet was betrokken bij deze oorlog,

Christelijke symboliek

Roos

In de christelijke symboliek verwijst de roos naar Maria en het lijden van Christus. Maria wordt ook wel 'de roos zonder doornen' genoemd. De vijf blaadjes van de roos worden in verband gebracht met de vijf wonden van Christus, en zijn daarmee ook symbool van het martelaarschap. In de huidige betekenis verwijst de roos naar liefde en vergankelijkheid. De geknakte roos verwijst naar het door de dood afgebroken leven. De verdorde roos naar het verwelkte lichaam.

liggen hier dus wel slachtoffers begraven. Het zijn krijgsgevangenen die op weg naar hun vaderland in Enschede, aan onder andere een griepepidemie, zijn overleden. Op de foto neemt burgemeester Edo Bergsma de wacht met de Rode Kruismedewerkers,

Herdenking slachtoffers Eerste Wereldoorlog

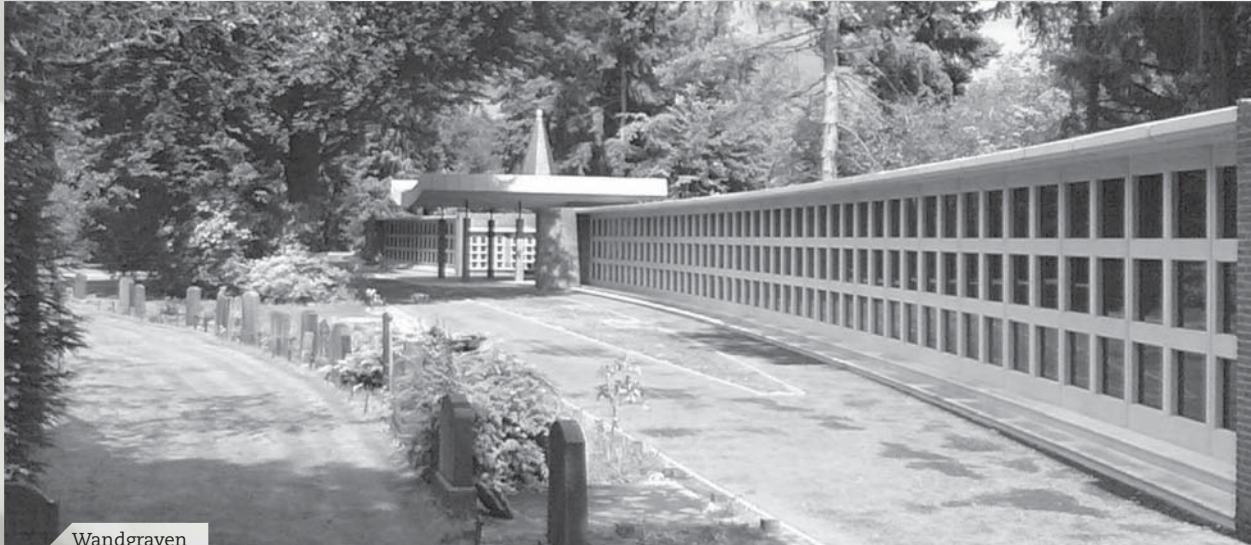
die palmtakken brengen, nadat het Rode Kruis deze slachtoffers heeft overgedragen aan de gemeente. Achter deze soldatengraven staat een steen met daarop het symbool van de geknakte lelie.

Symbol van Maria

Lelie

De lelie is een symbool van zuiverheid en maagdelijkheid en christelijke barmhartigheid, dus symbool van Maria. De aartsengel Gabriël, die de geboorte van Jezus aankondigde aan Maria, wordt meestal afgebeeld met een lelie in de hand. In de volkssymboliek is de lelie niet alleen het symbool van de reinheid, bijvoorbeeld bij kerkelijke processies, maar ook van de 'bleke' dood. Verder is de lelie het symbool van christelijke barmhartigheid.

Wandgraven

- ▶ U gaat verder naar achter. Het laatste graf aan uw rechterhand **paaltje 13** is van C.F. Klaar, oud wethouder van Enschede.
- ▶ Als u naar links kijkt ziet u de in 2005 aangelegde

wandgraven. Deze wandgraven zijn in Zuid Europa gewone graven, maar voor Nederlandse begrippen erg modern. De kist met de overledene wordt in de wand geplaatst en voorzien van een tekstplaat. Het ontwerp is van architect van Hurk uit Valkenburg.

- ▶ U loopt voor de wandgraven langs met het pad mee en slaat achter de coniferen links af. U komt hier bij **paaltje 14** en loopt tussen de nieuwe keldergraven door.
- ▶ U slaat vervolgens links af en meteen weer rechts. Na 50 meter slaat u weer linksaf. Rechts liggen de Tweede Wereldoorlog graven. U loopt langs de graven

Plaquette Tweede Wereldoorlog

uit de Tweede Wereldoorlog. Tussen deze graven bij **paaltje 15** ligt een plaquette waarop is aangegeven hoe de invasie van de geallieerden verliep.

- ▶ Aan het eind van de rij gaat u links af en loopt het pad uit. U komt op het rondje uit met een zessprong in het asfaltpad.

Dit asfaltpad is de afcheiding tussen het oude (1897) en nieuwe deel (1926). Rechts van dit pad liggen de graven uit de jaren '60 en '70. Links zijn de kindergraven en iets verderop het urnenveldje waar u langs loopt. Na het urnenveldje gaan we links.

Johannes de Ruiter

- ▶ Aan de rechterkant **paaltje 16**. Hier is politieagent Johannes de Ruiter op 19 September 1902 begraven. Dat agressie en moord niet alleen van deze tijd zijn, bewijst de dood van de heer de Ruiter. Hij werd namelijk op straat doodgeslagen met een bierfles. Achter u bevindt zich het graf van notaris Hooft Hasselaar.

- ▶ Enkele meters verderop vindt u **paaltje 17**. Onderaan de levenszuil zijn rondom de tekens van geloof, hoop en liefde aangebracht.
- ▶ U loopt terug en gaat direct links om de plantgroep heen waar aan het eind van deze singel **paaltje 18** staat. Hier, onder dit prachtige groenkoperen beeld, ligt Henk Brinkgreve, een Nederlander die als Engelse soldaat een missie moest vervullen, maar helaas werd verraden en vervolgens gefusilleerd. Een broer van deze oorlogsheld heeft het beeld ontworpen en ook gemaakt.
- ▶ Bij dit beeld rechtsaf naar de driehoek van groen: **paaltje 19**. Hier rust wethouder Haantjes, verzetsman in de Tweede Wereldoorlog. Hij werd door Duitse soldaten opgepakt en op de trein naar Amersfoort vervoerd. Bij Woudenberg is hij, zogenaamd 'op de vlucht', buiten de trein neergeschoten.
- ▶ U gaat rechtsaf en loopt verder naar **paaltje 20** aan de linkerkant. Voor 'groene' vakmensen is de Koninklijke Maatschappij voor Tuin- en Landschap (K.N.M.T.P) een begrip. Berend Hendrik Hendriks was jarenlang voorzitter van deze maatschappij.
- ▶ Na deze graven gaan we terug, linksaf het hoofdpad op en dan linksaf richting uitgang van de begraafplaats waar de wandeling eindigt.

Heden ontvingen wij de droeve tijding, dat is overleden onze lieve Man, Vader en a.s. schoonvader, de heer

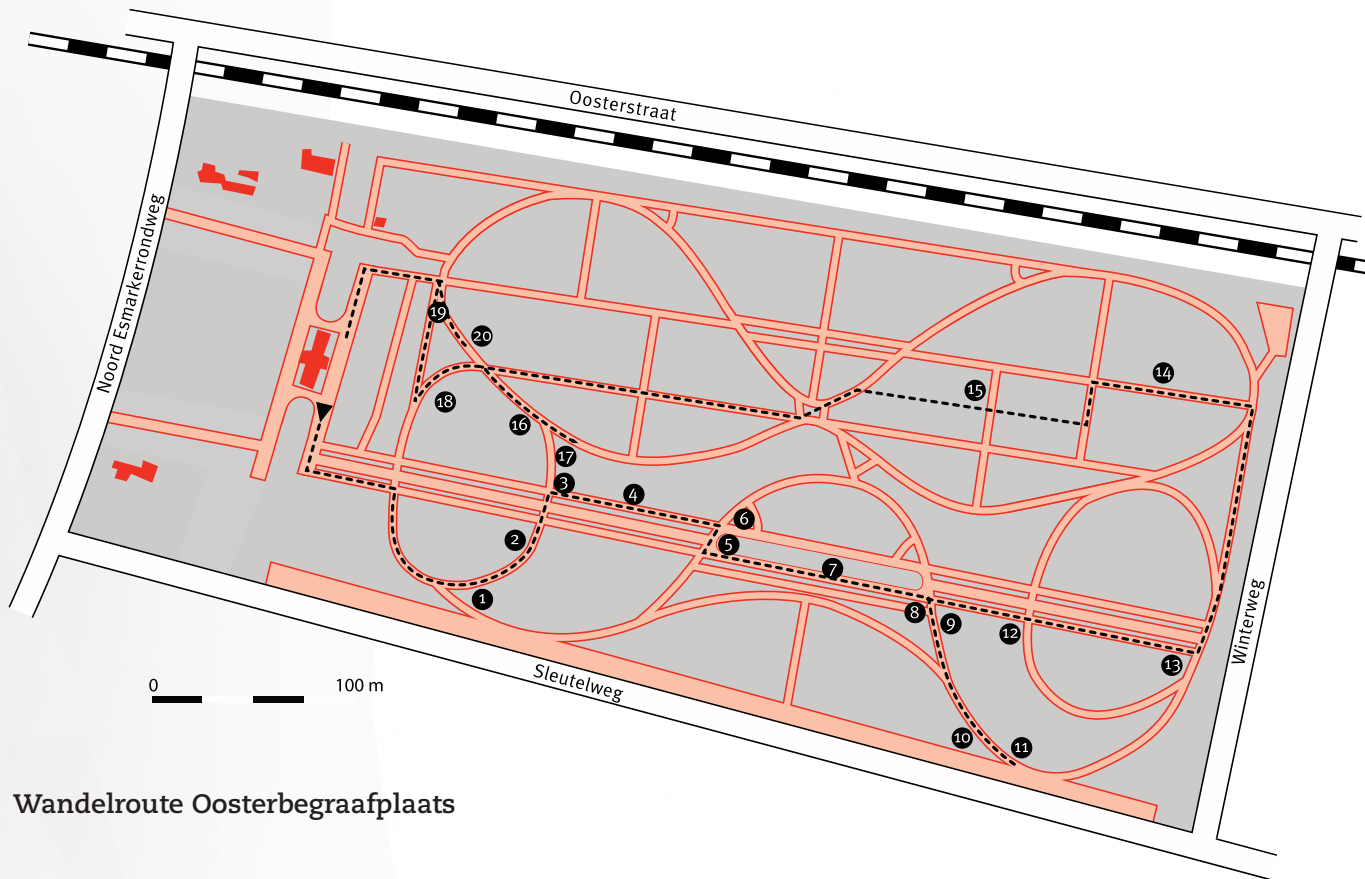
Jan Haantjes
Echtgenoot van
L. Haantjes—Bredewold,
in den leeftijd van 56 jaar,
in leven wethouder
te Enschede.

Altijd zullen onze gedachten bij U zijn, lieve vader.

Wed. L. HAANTJES-
Bredewold
HENK en BETSY.
WIJNAND.

Enschede, 16 October 1942.
Minkmaatstraat 255.

Wandelroute Oosterbegraafplaats

Colofon

Contactgegevens

Oosterbegraafplaats en gedenkpark
Noord Esmarkerrondweg 407
Tel. 053 4323262
gedenkpark@enschede.nl

Uitgever

Gemeente Enschede
Afdeling Begraafplaatsen en Gedenkparken Enschede

Ontwerp en realisatie

Digidee Ontwerpstudio, Enschede